

Aleksandra Łysik

I rok Niestacjonarnych Studiów Doktoranckich

Słowa kluczowe:terroryzm, globalizacja, recesja, World Trade Center

MAKROEKONOMICZNE EFEKTY ZAMACHÓW TERRORYSTYCZNYCH 11/09

Wstęp

Celem artykułu jest ukazanie, jaki wpływ niosą ze sobą zamachy terrorystyczne na gospodarkę państwa, którego dotknęły oraz na gospodarki państw oddalonych o tysiące kilometrów od miejsca, w którym doszło do aktu terroru. Przyczyną tego jest globalizacja, rozumiana jako rosnący system powiązań między rynkami wszystkich krajów świata oraz szybki przepływ informacji, który umożliwiły współczesne zdobycze technologiczne, liberalizacja handlu oraz zmniejszenie barier w obszarze wymiany handlowej i kapitałowej.

Hipotezę niniejszego artykułu stanowi sformułowanie: „zamachy terrorystyczne oddziałują na rynki ekonomiczne”, a ich efekty w skali makro na przykładzie wydarzeń z 11 września 2001 r. przedstawiono w rozbiciu na rynek finansowy, rynek dóbr i usług oraz rynek produkcyjny.

1. Pojęcie terroryzmu

Pojęcie *terroryzm* wywodzi się z języka łacińskiego i pochodzi od słów *terror* (strach) oraz *terre* (przerażać). Wielu językoznawców dopatruje się korzeni tego słowa również od sanskryckiego *tras* (drzeć) lub greckiego *tero* (bać się), jednak najczęściej poprzestaje się na jego łacińskich źródłach, które upowszechniły się na kontynencie europejskim za sprawą Wielkiej Rewolucji Francuskiej. Jak podaje *Słownik Języka Polskiego* pod terminem *terror* rozumie się „stosowanie przemocy, gwałtu, okrucieństwa w celu zastraszenia kogoś”⁴⁶², zaś „oddziaływanie za pomocą strachu, gwałtu, represji, groźby, stosowania terroru wobec kogoś, prześladowania” nazywa się terroryzowaniem⁴⁶³.

Pomimo, iż współcześnie terroryzm uważany jest za problem o charakterze globalnym wciąż nie udało się uzyskać porozumienia w kwestii formalnego objaśnienia tego zjawiska, a w literaturze naukowej istnieje ponad 200 jego definicji. Jedną z najlepiej obrazujących

⁴⁶²*Słownik języka polskiego*, Warszawa 2002.

⁴⁶³*Ibid.*

przestawia *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN* definiując terroryzm jako „różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania pojedynczych osób lub grup skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego podjęte w celu wymuszenia od władz państw i społeczeństwa określonych zachowań i świadczeń, często naruszające dobra osób postronnych; działania te są realizowane z całą bezwzględnością, za pomocą różnych środków (nacisk psychologiczny, przemoc fizyczna, użycie broni i ładunków wybuchowych), w warunkach specjalnie nadanego im rozgłosu i celowo wytworzonego w społeczeństwie lęku [...]”⁴⁶⁴.

Przytoczona definicja terroryzmu powstała w dobie ewolucji tego problemu, który choć jako zjawisko społeczne funkcjonował od stuleci, to który głównie za sprawą ataków z 11 września 2001 r. w Waszyngtonie i Nowym Jorku stał się problemem o międzynarodowym znaczeniu, pociągającym za sobą coraz większe konsekwencje, dotyczącym gospodarki i społeczeństwa całego świata oraz wywołującym długofalowe skutki ekonomiczne.

1.1. Zarys historii zjawiska

Problem terroryzmu, rozumianego pod pojęciem działalności osób lub grup nastawionych na dezorganizację życia społecznego, pojawił się dopiero w drugiej połowie XIX wieku, jednak działania terrorystyczne były od wieków stosowane jako skuteczne narzędzie walki przeciwko silniejszemu przeciwnikowi. Za jednego z pierwszych terrorystów z pewnością można by uznać Herostratesa z Efezu, szewca, który w 356 p.n.e. chcąc zyskać sławę, postanowił spalić świątynię Artemidy, uznawaną w tym czasie przez starożytnych Greków za jeden z cudów świata. Choć pojmany i skazany zginął w okrutnych męczarniach, a publiczne wymawianie jego imienia zostało zakazane, to stało się inaczej – słuch o nim nie zaginął i do dziś w psychologii dobrze znane jest pojęcie „kompleksu Herostratesa”, czyli chęci uczynienia czegokolwiek, o ile tylko przyniesie to rozgłos i dowartościuje jednostkę⁴⁶⁵. Niemniej, za jedną z najwcześniejszych zorganizowanych grup terrorystycznych uważani są tzw. *sicarii* (nożownicy), którzy w latach 66–73 n.e. jako palestyńska sekta religijna walczyli przeciwko panowaniu Rzymian, przygotowując antyrzymskie powstanie, dokonując skrytobójczych ataków wśród modlących się w świątyni ludzi, a także niszcząc obiekty użyteczności publicznej w tym rujnując pałac Heroda czy dokonując sabotażu dostawy wody

⁴⁶⁴ K. Sławik, *Terroryzm*, [w:] *Nowa Encyklopedia powszechna PWN*, t. 6, Warszawa 1997, s. 370–371.

⁴⁶⁵ R. Borkowski, *Terroryzm*, [w:] R. Borkowski (red.), *Konflikty współczesnego świata*, AGH, Katowice, 2001, s. 120.

do Jerozolimy. W analogiczny sposób funkcjonowała w średniowieczu na terytorium Persji oraz Syrii szycika sekta tzw. *assasinów* (zabójców), która poprzez zamachy na znaczące osobistości jak wyżsi urzędnicy, gubernatorzy i kalifowie, dążyła do osiągnięcia określonych celów politycznych i ekonomicznych. W niemalże tym samym okresie Mongołowie utworzyli niezwykle zmilitaryzowane państwo, dokonując bezustannych podbojów, w których uciekali się do niespotykanej wcześniej w historii skali terroru i ludobójstwa. Ich najazdy oraz towarzyszące im utrzymywanie w poddaństwie ziem w dużej mierze wpłynęły na układ polityczny sił w Rosji i osłabiły jej gospodarkę – w ciągu 8 lat w znacznym stopniu zniszczeniu uległa centralna oraz północna część kraju, zdewastowanych i splądrowanych zostało dziesiątki miast w tym Nowogród Wielki, osłabiona została też pozycja bojarów, na czym istotnie zyskał car⁴⁶⁶.

W okresie Wielkiej Rewolucji Francuskiej, termin *terroryzm* zamiennie używano ze słowem *terror*, który stał się synonimem dla systemu sprawowania rządów opartym na przemocy. W połączeniu z antymonarchistycznymi nastrojami w Europie i zmianami społeczno-ekonomicznymi wywołanymi rewolucją przemysłową, doprowadziło to do powstania nowych ideologii, na których gruncie wyrósł także nowy nurt terroryzmu. Nurt ten głosił sprzeciw wobec panującego porządku społecznego i dziewiętnastowiecznego kapitalizmu, skutkując pojawieniem się takich ideologii jak marksizm czy anarchizm. Idea anarchizmu głosiła, iż zło tkwi w instytucjach życia politycznego i gospodarczego, a tym samym celem anarchistów stała się walka z przymusem politycznym, czyli z państwem, przymusem ekonomicznym, czyli kapitałem, oraz z przymusem moralnym, czyli z religią. Ze względu na panujące przekonanie, iż jedynie zamachy na osoby sprawujące najwyższą władzę w państwie mogą przyczynić się do wprowadzenia rewolucyjnych zmian, pod koniec XIX wieku doszło w całej Europie do serii aktów terrorystycznych, których ofiarami stali się m.in.: cesarz Niemiec Wilhelm I, prezydent Francji, a w końcu car Rosji Aleksander II⁴⁶⁷.

Mimo, iż do lat 70-tych XX wieku działalność terrorystyczna nadal postrzegana była głównie przez pryzmat działań rewolucyjnych, to znaczenie tego pojęcia, poza objęciem nim separatystycznych, ideologicznych i etnicznych grup narodowych, coraz częściej zaczęto odnosić do zjawisk o większym zakresie. Atak z 11 września 2001 r. na World Trade Center nie tylko więc otworzył nowe kierunki dla rozwoju terroryzmu, ale też potwierdził jego

⁴⁶⁶ R. Borkowski, *op. cit.*, s. 121.

⁴⁶⁷ *Ibid.*, s. 123.

narastającą bezwzględność oraz znacznie szerszy charakter skutków oddziaływania, niż kiedykolwiek wcześniej miało to miejsce w historii ludzkości⁴⁶⁸.

1.2. Terroryzm w dobie globalizacji

Terroryzm jako zjawisko istnieje od stuleci, ale dopiero ataki na Nowy Jork, Waszyngton oraz stolice miast europejskich, Londyn i Madryt, uświadomiły nam, jak bardzo wzrosło jego znaczenie dla życia społecznego, politycznego i gospodarczego. Tak, jak jeszcze do XIX wieku aktywność organizacji terrorystycznych stanowiła zagrożenie na poziomie regionalnym bądź krajowym, tak dziś, w dobie globalizacji, stała się ona zagrożeniem o równie globalnym charakterze i zasięgu.

W literaturze naukowej globalizacja, w najściślejszym tego słowa znaczeniu, definiowana jest jako dążenie do zbudowania coraz większej współzależności i integracji państw, ich społeczeństw i kultur⁴⁶⁹, co zaś pociąga za sobą proces ujednociania gospodarki, rozumiany jako organizowanie i prowadzenie produkcji, wymiany i przepływów kapitału, traktując glob jako jeden, wspólny rynek⁴⁷⁰. Czynnikiem, które uwarunkowały i zarazem umożliwiły powstanie ów międzynarodowego systemu powiązań stały się: rozwój techniczny i technologiczny, w tym głównie środków komunikacji, liberalizacja handlu oraz redukcja barier przepływu towarów i kapitału⁴⁷¹.

Równolegle do procesu integracji międzynarodowych społeczności, terroryzm stał się zjawiskiem transnarodowym, zarówno w sensie geograficznym, albowiem obecny jest na każdym kontynencie, jak i w kontekście realizacji założonych celów. W dzisiejszych czasach do zamachów terrorystycznych dochodzi bowiem w różnych miejscach nie tylko znacząco oddalonych od siebie, ale i różniących się pod względem kulturowym, politycznym czy ekonomicznym. Dzieje się tak dlatego, że terroryści skutecznie wykorzystują najnowsze zdobycze technologiczne, coraz większe możliwości szybkiego przemieszczania się, jak i nowoczesne formy komunikacji, w tym przesyłania informacji, materiałów czy środków finansowych.

W związku z rozwojem globalizacji, rosnącym procesem współzależności oraz zacieśniania się więzi między państwami, wydarzenia społeczne, gospodarcze czy polityczne, do których możemy zaliczyć zamachy terrorystyczne, mające miejsce w jednej jego części

⁴⁶⁸R. Polko, *Grom w działaniach przeciwterrorystycznych*, Kwartalnik BBN, Warszawa 2008, tom 6, s. 10 – 11.

⁴⁶⁹M. Kempny, *Globalizacja*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998, s. 24.

⁴⁷⁰B. Winiarski, *Polityka gospodarcza w obliczu procesów globalizacji. Perspektywy na pierwsze dziesięciolecie XXI wieku.*, [w:] Winiarski B. (red.), *Polityka gospodarcza*, PWN, Warszawa 2006, s. 177.

⁴⁷¹*Ibid.*

globu, coraz silniej odbijają się na pozostałych regionach świata, a skutki tych wydarzeń można obserwować na wielu płaszczyznach ekonomicznych.

2. Wpływ zamachów na rynki ekonomiczne

Ataki z pierwszej dekady XXI wieku, do jakich doszło w Stanach Zjednoczonych, osiągnęły taki stopień znaczenia dla całokształtu aktywności społeczno-ekonomicznej ludzi na Ziemi, że okazały się wydarzeniami o znaczeniu strategicznym – przyniosły ogromne straty w ludziach, zniszczenia dóbr materialnych oraz daleko idące konsekwencje na rynkach ekonomicznych, przyczyniając się do pogłębienia zbliżającej się w USA recesji gospodarczej. Jak twierdzą eksperci, głównym celem „nowego terroryzmu” stało się już nie tylko wywołanie masowej liczby ofiar, ale też przyczynienie się do powstania maksymalnych strat gospodarczych. Poniżej zostaną omówione makroekonomiczne efekty zamachów terrorystycznych na przykładzie zamachów z 11 września 2001 r. na World Trade Center (WTC) i Pentagon.

Recesja gospodarcza definiowana jest jako zjawisko, które polega na istotnym zahamowaniu tempa wzrostu gospodarczego, w rezultacie którego spada PKB. Jako zauważył Wojciech Białka, analityk CDM Pekao SA, dynamika PKB w USA jest ściśle związana z ceną ropy naftowej w dolarach i 5 na 6 ostatnich recesji gospodarczych w USA zostało poprzedzone jakąś formą „szoku naftowego”. Recesja z lat 1974-1975 została poprzedzona przez „pierwszy szok naftowy” spowodowany wzrostem ceny ropy po nałożeniu przez kraje OPEC embarga na eksport tego surowca. Podobnie recesja z 1980 r. poprzedzona została „drugim szokiem naftowym” z 1979 r., który związany była ze zwycięstwem rewolucji islamskiej w Iranie, zaś przyczyną gwałtownego skok cen ropy w roku 1990 była aneksja Kuwejtu przez Irak. Również recesja gospodarcza, która zbliżała się do USA w 2001 r., została poprzedzona zwyżką cen ropy naftowej z 10 USD do 37 USD za baryłkę, co miało miejsce w latach 1999-2000⁴⁷², niemniej zamachy terrorystyczne z 11 września istotnie przyczyniły się do przyspieszenia i pogłębienia tego procesu⁴⁷³.

Uderzenie samolotów pasażerskich w bliźniacze wieże World Trade Center oraz Pentagon spowodowało daleko idące konsekwencje, zaburzając funkcjonowanie najlepiej rozwiniętej gospodarki świata. Bezpośrednim ich efektem był spadek tempa wzrostu gospodarczego w Stanach Zjednoczonych z estymowanego na 1,4% do 0,9%

⁴⁷² W. Białka, *Jak wywołać recesję w USA?*, <http://wojciechbialek.blox.pl/html>, 29.10.2012.

⁴⁷³ G. Makinen, *The Economic Effects of 9/11: A Retrospective Assessment, Report for Congress*, <http://www.fas.org/>, September 2002, 29.10.2012.

w trzecim kwartale 2001 r. oraz do 0,8% na koniec roku 2001. Według szacunków IMF oraz OECD ataki terrorystyczne przyczyniły się do spadku amerykańskiego PKB o 0,3 punktu proc. Wskutek tych tragicznych wydarzeń nastąpiła także zmiana w strukturze przychodów oraz wydatków Stanów Zjednoczonych i choć w 2001 r. kraj ten odnotował jeszcze nadwyżkę budżetową wysokości 128 mld USD, to jednak rok następny zamknął się deficytem 158 mld USD, a w 2005 r. wyniósł on już 347 mld USD⁴⁷⁴.

Zamachy z 11 września spowodowały także gigantyczne straty finansowe szacowane na 83 mld USD, gdzie 13 mld USD stanowiły straty materialne, a koszt odbudowy zdewastowanych budynków jak i infrastruktury niemal 22 mld USD. Usuwanie gruzów kosztowało rząd ponad 1 mld USD, a około 35-50 mld USD stanowiły straty, które poniosły firmy ubezpieczeniowe.

2.1. Rynek finansowy

Zamachy terrorystyczne na WTC i Pentagon odbiły swoje piętno przede wszystkim na rynkach finansowych. Już pierwszego dnia gwałtownie spadły akcje linii lotniczych oraz firm ubezpieczeniowych, powodując straty rzędu 13 mld USD, spadły też europejskie indeksy giełdowe, dolar amerykański stracił na wartości, a frank szwajcarski osiągnął wobec dolara najwyższy poziom od półtora roku 1,5670 CHF/USD. W górę poszły ceny amerykańskich obligacji skarbowych, które uznawane są za najbezpieczniejsze na świecie i nabywane są na ogół w sytuacjach kryzysowych. Tuż po katastrofie zamarł handel na międzynarodowym rynku walutowym, gdzie liczba transakcji zmniejszyła się o około 80%. W związku z awariami sieci telekomunikacyjnych, bank centralny Kanady zwiększył podaż pieniądza, obniżone zostały też stopy procentowe przez EBC, a także BC w Szwajcarii, Tajwanie i Hongkongu. W końcu, działalność amerykańskich giełd została zawieszona na 6 dni, a ich ponowne otwarcie 17 września 2001 r., poprzedzone zwiększeniem stopy procentowej o 50 punktów bazowych, rozpoczęło się od przecen akcji i kolosalnych spadków indeksów – sam indeks Dow Jones, na który składa się 30 największych przedsiębiorstw Stanów Zjednoczonych, spadł najniżej od czasów Wielkiego Kryzysu w latach trzydziestych XX wieku (o 14,2%).

Spadki na nowojorskiej giełdzie pociągnęły za sobą spadki indeksów na rynkach azjatyckich, w tym na giełdzie w Tokio. Na początku października najważniejszy indeks na tokijskiej giełdzie – NIKKEI 225 – spadł poniżej 10 000 punktów, ustanawiając najniższy

⁴⁷⁴ J. Mazurek, *Terroryzm a ekonomia*, <http://biznes.onet.pl>, 29.10.2012.

poziom od 1983 r.⁴⁷⁵. W wyniku ataków na WTC, inwestorzy w pośpiechu rozpoczęli wyprzedaż akcji również na giełdzie w Warszawie – indeks WIG20 stracił 2,8%, zaś TechWIG - 4,6%. Jako, iż w latach 1996–2001 konsumpcja amerykańska stanowiła dźwignię i motor napędowy światowego handlu, echa, że wskutek zamachów Stany Zjednoczone zmniejszyły swoje zakupy, odbiły się na gospodarkach Niemiec, Japonii, Korei Południowej, Singapuru i Tajwanu, które bazują na eksporcie⁴⁷⁶.

2.2. Rynek dóbr i usług

Po wydarzeniach z 11 września doszło do radykalnego spadku zaufania konsumentów nie tylko w Stanach Zjednoczonych, ale w dużej mierze także w Europie. Ludzie zaczęli obawiać się następnych zamachów, tym bardziej, że tuż po ataku na WTC narodziło się nowe zagrożenie – listy zatrute węglikiem. W rezultacie ludzie rzadziej dokonywali zakupów oraz odwiedzali miejsce publiczne, jak restauracje, kina itp.

Skutki zamachów terrorystycznych w znaczącym stopniu odbiły się na rynku usług turystycznych oraz transportowych, w szczególności zaś świadczonych przez linie lotnicze. Spadek nastrojów oraz wzrost obawy przed lataniem samolotami czy podróżowaniem metrem, jak to miało miejsce po zamachach w Madrycie, sprawiły, iż ludzie coraz częściej zaczęli rezygnować z wielu udogodnień, obawiając się o swoje bezpieczeństwo. Wskutek spadku liczby podróżujących, zmniejszyły się obroty przedsiębiorstw związanych z tym sektorem działalności, a konieczność wprowadzenia wzmożonych kontroli, dodatkowo podniosła koszty świadczonych usług, zarówno w transporcie pasażerskim i towarowym⁴⁷⁷.

Jak podała Światowa Organizacja Turystyki w 2000 r. region obu Ameryk odwiedziło 128,1 mln turystów, natomiast w roku 2003 było to zaledwie 113,1 mln turystów. W odpowiedzi na ataki z 11 września 2001 r. również sami Amerykanie ograniczyli swoje zagraniczne podróże. Według danych Banku Światowego liczba wyjazdów zagranicznych ze Stanów Zjednoczonych malała systematycznie z 60,9 mln w roku 2000 do 54,2 mln w 2003 r., zaś liczba turystów amerykańskich odwiedzających Europę zmalała: o 17% w Europie Zachodniej, włączając Wielką Brytanię, Francję i Irlandię, o 14% w Europie Środkowej, włączając Niemcy, Austrię i Szwajcarię oraz o 8% w Europie Północnej, czyli

⁴⁷⁵ A. Gradziuk, *Ekonomiczne skutki wydarzeń z 11 września 2001 roku dla Azji Południowo-Wschodniej*, Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych 2011, nr 32, s. 395.

⁴⁷⁶ K. Niklewicz, *Zamachy terrorystyczne w USA znacznie przybliżyły groźbę światowej recesji*, <http://wyborcza.pl/>, 29.10.2012.

⁴⁷⁷ T. Dziedzic, L. Olchowik, *Rynek lotniczy 2006*, Raport Wiadomości Turystycznych, Warszawa 2006, s. 12.

Skandynawii⁴⁷⁸. Jak oszacowano, zamachy z 11 września pociągnęły za sobą straty wysokości 7mld USD dla przewoźników i 6,4 mld USD dla branży hotelarsko – gastronomiczno–rozrywkowej oraz turystycznej.

Wskutek spadku zaufania do podróżowania samolotami, spadły obroty największych światowych przewoźników w tym sektorze. Sytuacja ekonomiczna Polskich Linii Lotniczych LOT nie różniła się znacznie od sytuacji linii lotniczych na świecie. W związku ze wzrostem cen paliwa oraz ataków terrorystycznych, LOT SA w ramach programu restrukturyzacyjnego oraz redukcji kosztów zaplanował w 2001 r. zwolnienie do 808 pracowników, czyli ok. 19% wszystkich zatrudnionych. W połowie 2001 r. straty PLL LOT wyniosły 251,7 mln PLN, a w 2002 r. firma miała stratę na działalności podstawowej wynoszącą 142 mln PLN⁴⁷⁹.

Ataki z 11 września przyczyniły się również do mniejszego zainteresowania losem krajów rozwijających się. Kraje bogate coraz bardziej zamykały się, nie dokonywały inwestycji ani też nie ożywiały handlu z krajami rozwijającymi się. W związku z tym różnica pomiędzy krajami bogatymi a biednymi pogłębiła się, wpływając na wzrost migracji, a co za tym idzie, na nasilenie się napięć o podłożu etnicznym i religijnym⁴⁸⁰.

2.3. Rynek surowców i produkcji

Zamach na World Trade Center miał także wpływ na rynki surowców, zwłaszcza rynek ropy naftowej oraz złota. Cena za baryłkę ropy przed zamachem utrzymywała się na poziomie 25 USD. W miesiąc po atakach cena spadła poniżej 20 USD, a pod koniec 2001 r. można było ją kupić za mniej niż 18 USD. Spadek notowań ropy naftowej spowodowany został przewidywanym przez analityków nasileniem się recesji, a mniejsze tempo wzrostu gospodarczego przełożyło się na zmniejszone zapotrzebowanie na ten surowiec, przynosząc spadek ceny. Sytuacja ta diametralnie zmieniła się w drugim kwartale 2002 r., kiedy to ceny ropy naftowej gwałtownie wzrosły. Nagły wzrost cen spowodowany był ryzykiem wybuchu wojny pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Irakiem, a cena baryłki zbliżyła się do 30 USD⁴⁸¹.

Rynek złota, które uważane jest przez niektórych inwestorów za najbezpieczniejszy, nie zareagował w większym stopniu na ataki terrorystyczne. Cena uncji tego surowca przed atakiem znajdowała się nieco powyżej 274 USD, zaś w krótkim okresie po wydarzeniach

⁴⁷⁸ <http://www.terroryzm.com>, 29.10.2012.

⁴⁷⁹ J. Hady, J. Rodzinka, *Konsekwencje katastrof i aktów terroru dla gospodarek i przedsiębiorstw*, e-Finanse 2009, nr 2, s. 8.

⁴⁸⁰ *Ibid.*, s. 9.

⁴⁸¹ Mazurek J., *Terroryzm a ekonomia*, <http://biznes.onet.pl/>, 29.10.2012.

wzrosła w okolice 290 USD, by jednak w drugiej połowie października 2001 r. powrócić do poziomu sprzed tragicznych wydarzeń⁴⁸².

Niemniej, analizując rynek produkcyjny należy pamiętać o wydatkach na maszyny czy urządzenia, jakie poczyniły Stany Zjednoczone w aspekcie przemysłu zbrojeniowego, przygotowując się do wojny przeciwko terroryzmowi. Na przełomie ostatniej dekady wydatki na zbrojenia zarówno USA, jak i wielu państw europejskich systematycznie rosły, a w budżetach na rok 2012 odpowiednio wyniosły: w Stanach Zjednoczonych 711 mld USD (4,7% PKB), w Wielkiej Brytanii 63 mld USD (2,6% PKB), we Francji 62 mld USD (2,3% PKB), w Indiach 49 mld USD (2,6% PKB) i w Japonii 59 mld USD (1% PKB)⁴⁸³.

Zakończenie

W dobie gospodarki globalnej, jako procesu integracji i rosnących współzależności między systemami ekonomicznymi wszystkich państw świata, również i zjawisko terroryzmu zyskało charakter globalny. Jak dowiodły tego wydarzenia z 11 września 2001 r., przeprowadzone na dużą skalę zamachy terrorystyczne wymierzone w jeden kraj, pociągają za sobą skutki na rynkach całego świata.

Bibliografia

1. Białek W., *Jak wywołać recesję w USA?*, <http://wojciechbialek.blox.pl/html>.
2. Borkowski R., *Terroryzm*, [w:] R. Borkowski (red.), *Konflikty współczesnego świata*, AGH, Katowice 2001.
3. Dziejic T., Olchowik L., *Rynek lotniczy 2006*, Raport Wiadomości Turystycznych, Warszawa 2006.
4. Gradziuk A. *Ekonomiczne skutki wydarzeń z 11 września 2001 roku dla Azji Południowo-Wschodniej*, Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych 2011, nr 32.
5. Hady J., Rodzinka J., *Konsekwencje katastrof i aktów terroru dla gospodarki przedsiębiorstw*, e-Finanse 2009, nr 2.
6. Kempny M., *Globalizacja* [w:] *Encyklopedia socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.

⁴⁸² *Ibid.*

⁴⁸³ <http://www.tvn24.pl>, 29.10.2012.

7. Makinen G., *The Economic Effects of 9/11: A Retrospective Assessment, Report for Congress*, <http://www.fas.org/>, September 2002, 29.10.2012.
8. Mazurek J., *Terroryzm a ekonomia*, <http://biznes.onet.pl/>.
9. Niklewicz K., *Zamachy terrorystyczne w USA znacznie przybliżyły groźbę światowej recesji*, <http://wyborcza.pl/>.
10. Sławik K., *Terroryzm*, [w:] *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, tom 6, Warszawa 1997.
11. *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2002.
12. Winiarski B., *Polityka gospodarcza w obliczu procesów globalizacji. Perspektywy na pierwsze dziesięciolecie XXI wieku*, [w:] *Polityka gospodarcza*, Winiarski B. (red.), PWN, Warszawa 2006.
13. <http://www.terroryzm.com/>.
14. <http://www.tvn24.pl/>.
15. <http://wyborcza.pl/>.

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie, jaki wpływ niosą ze sobą zamachy terrorystyczne na gospodarkę państwa, którego zostało zaatakowane oraz na gospodarki państw oddalonych o tysiące kilometrów od miejsca zamachu. Hipotezę artykułu stanowi sformułowanie, iż zamachy terrorystyczne w znaczący sposób oddziałują na rynki ekonomiczne, a ich skutki na przykładzie wydarzeń z 11 września 2001 r. przedstawiono w rozbiciu na rynek finansowy, rynek dóbr i usług oraz rynek produkcyjny.

W artykule dowiedziono, iż w dobie gospodarki globalnej, jako procesu integracji oraz rosnących współzależności między systemami ekonomicznymi wszystkich państw, zjawisko terroryzmu zyskało charakter globalny. Jak ukazały to wydarzenia z 11 września 2001 r., przeprowadzone na dużą skalę zamachy terrorystyczne wymierzone w jeden kraj, pociągają za sobą skutki na rynkach całego świata.

MACROECONOMIC EFFECTS OF TERRORIST ATTACKS OF 11/09

Summary

The aim of the paper is to study the impact of terrorist acts on the economy of the country where they were carried out and on the economy of the countries located thousands of kilometers away from the place. The hypothesis of the paper states that terrorist attacks

significantly affect the economic markets as described on the example of the events of September 11, 2001. The paper reveals that in the era of the global economy, the terrorism has also become a global phenomenon. As proved on the example of the events of September 11, 2001, large-scale terrorist attacks directed against one country or region, bring consequences to the whole world.